

USVOJIMO

Besedilo je sestavljeno iz povedi, te pa iz stavkov, ki jih tvorimo z besedami in besednimi zvezami. V 2. letniku ste spoznali pomenske in oblikovne lastnosti besed, proste in stalne besedne zveze ter frazeme. V tej enoti pa se boste poučili o tvorbi besednih zvez.

Besedna zveza je zveza dveh ali več besed, ki sta lahko v enakovrednem oz. prirednem ali neenakovrednem oz. podrednem razmerju.

Priredno zložene besedne zveze so zgrajene iz dveh ali več enakovrednih besed (**jeder**), ki so povezane z veznikoma *in* ali *ter*, s protivnimi in stopnjevalnimi vezniki (npr. *a, vendar, ne–ne, niti–niti*) ter z veznikom *ali*, npr. *knjiga in učbenik, počasen, a spreten, tek ali nordijska hoja, ne jutri ne v soboto*. Vejico pišemo samo v besednih zvezah, ki so povezane s protivnimi vezniki.

Podredno zložene besedne zveze so zveze dveh ali več besed, od katerih je ena v vlogi **jedra**, druge (lahko je ena ali več besed) pa jedro natančneje določajo, torej so v vlogi **določila** (npr. *mlad fant = mlad je določilo, fant je jedro besedne zveze*). Določilo je po navadi tisti del besedne zveze, po katerem se lahko vprašamo z jedro besedo. Določilo je lahko na levi ali na desni strani jedrne besede ali pa na obeh straneh hkrati, npr. *mlado dekle, konec poti, počasen kot polž, predšolski otroci na cesti*. Na levi strani je po navadi pridevniška beseda ali načinovni prislov, npr. *staro drevo, zelo hitro* (če je v jedru samostalniška beseda, se s pridevniško besedo ujema v spolu, sklonu in številu, npr. *mlado dekle* – obe besedi sta srednjega spola in v im. ed.; pri pregibanju se spreminja oblika obeh besed). Na desni strani pa je lahko določilo katerakoli druga beseda, npr. samostalniška (*konec poti*), prislov (*hoja počasi*), lahko pa tudi predložna zveza (*počasen kot polž, strah pred kaznijo*). Beseda na desni strani se v samostalniški besedni zvezi običajno ne ujema z besedo v jedru in je tudi ne sklanjamo (npr. *konec poti* – beseda *konec* je moškega spola, beseda *pot* je ženskega spola; pri pregibanju se sklanja samo beseda *konec*). Izjema so besedne zveze tipa *robot gospodinjec, ptica pevka, Ivan Cankar, hotel Slon*, v katerih se določilo ujema z jedrom in tudi sklanjamo obe besedi.

Glede na to, v katero besedno vrsto spada jedrna beseda, poznamo:

- samostalniške besedne zveze: v jedru je samostalniška ali posamostaljena beseda, npr. *cvetovi in listi, jaz in ti, prvi in tretji, mi vsi, konec poti, Maša Svete*;
- pridevniške besedne zveze: v jedru je pridevniška beseda, npr. *prost skrbi, točen kot ura, bolan na srcu, bister, a len*;
- glagolske besedne zveze: v jedru je glagol, npr. *hoditi in teči, iti kosit, hoditi bos*;
- prislovne besedne zveze: v jedru je prislov ali prislovni zaimek, npr. *lepo in prav, tu in tam, zgodaj zjutraj, lepo počasi, bolje kot jeseni*.

Poznamo tudi predložne zveze. Te so lahko sestavljene iz zveze:

- predloga in samostalnika, npr. *pri jezeru, ob cesti, v zgodbi*;
- predloga in pridevnika, npr. *na rdeče, nor na Sašo*;
- predloga in prislova, npr. *za zmeraj, od spredaj, na debelo, na desno*.

Besede in besedne zveze opravljajo v stavkih vlogo stavčnih členov. Več o stavčnočlenski vlogi besed se boste poučili v naslednji enoti.

KLJUČNE BESEDE

- besedna zveza
- priredna besedna zveza
- podredna besedna zveza
- jedro in določilo
- samostalniška, pridevniška, glagolska, prislovna besedna zveza
- predložna zveza